

समवत्तसंख्यासंपद्यते॥ एककोटिः सप्तषष्टिलक्षाणि सप्तसप्ततिसहस्राणि देशतेषोदशोत्तरे॥ अंकतोपि १६२
०२२१६॥ समसमार्द्धसमोपवित्तमर्द्धसमं विषमं च यथाक्रमं॥ समोपवित्तं॥ समार्द्धसमाभ्यां च उपवित्तं वेदितव्यं
राशयूना॥ तद्विषमं वत्तमर्द्धसमं चाराशूनां कर्तव्यं॥ मूलराशिः समुदायादपनेतव्यरति॥ कोटिरेका सप्तषष्टिल
क्षाणि त्रिसप्ततिसहस्राणि विंशत्युत्तरशतशुद्धविषमवत्तस्य संख्या॥ अंकतः १६२०२२१२०॥ चत्वारि सहस्रा
णि द्वाविंशच्चेति शुद्धार्द्धसमसंख्या॥ अंकतोपि ४०३२॥ उभयशेषो यं राशयूनामिति॥ ॥ ग्लितिसमानी
तकारलकाराभ्यां यद्वत्तं समायेत समानीनाम॥ पादस्यानुष्टुबक्रमित्यतः॥ सिंहवलोकनन्यायेनानुष्टुबग्रहणम
नुवर्तते॥ तेनाष्टोत्तरः पादो यावद्विर्गकारलकारैः पूर्यते तावतामेव ग्रहणं॥ अत्रोदाहरणं॥ वासवोपि विक्रमे
तायसमानतां न याति॥ तस्य वज्रभेदरस्य तेन तुल्यता क्रियेत॥ अथिवा॥ अं नमोजनार्द्धनायपापसंघमोचनाय॥ इ
ह दैत्यमर्द्धनाय पुंडरीयलोचनाय॥ लिति प्रमाणी॥ लकारगकाराभ्यां समायेत तत्प्रमाणीनामनारावमित्यपरे॥ अ
त्रोदाहरणं॥ सरोजयोनिरंबरे रसातले तथा युतः॥ तव प्रमाणीक्षितुं क्षेमौ न नो बभूवतुः॥ ॥ वितानमन्यत॥ ॥

आभ्यां समानी प्रमाणीभ्यामन्यदशशरं कं पो विताननाम ॥ अत्रोद्य हरतां ॥ तस्यं त्यज धर्मं भज पापे हृदयं माकुल
 रथाय दिलक्ष्मीस्तव शिष्टाननिशं संशय ॥ द्वितीयं वा हृदयं यस्य विशालंगाना भोगसमानं ॥ लभते सोमति वित्रं नय
 तिमूर्द्धि वितानं ॥ अन्यच्च ॥ कंकालमात्मा भारितां कदर्यं दर्पहारितां ॥ संसार बंध मोचनं वंदा महे किलोचनं तस्याः स्म
 तासि सुंदरं चोपमानमानसं ॥ कंदर्पजापभंगु ररु भ्रु विभ्र मोपशोभितं ॥ अन्यदतो हि वितानं चैत पटे नय दुर्कं ॥ चि
 त्रपदा पित्र मो गो तेन गतापीमवेतन ॥ ॥ पादस्य लुब्धकं ॥ पादस्येता यमधिकारः ॥ असंप्रमा ड्याय परिसमाप्तेः ॥
 अनुष्टुप् क्रमिति च प्राक्यदवतु रुद्रु च दिष्टि कृतं वेदिन्यं ॥ ॥ नृप्रथमां ॥ पुतिस्त्रे धार्थ मिदं सूत्रं ॥ अत्र वक्रजा
 ते पादस्य प्रथं मादृक्षी सुगगान गतो न कार्यो ॥ वान्यत् ॥ ॥ सगगान गता भ्यामन्यत् भगणा दित्रिक षट् मध्ये यत्रि
 वित्रिकांतरं वा कर्तव्यं ॥ यवतु र्थान् ॥ यरति लुग विनक्ति को निर्देशः ॥ पादस्य वतु र्थाद क्षरा ह्रं यकारः प्रयोक्तव्यः ॥ सर्व
 पादसा हरणां ॥ नवधारां वुसं सिक्त एष्टी सुगंध निरुता सं ॥ किं विह्व स कृतोद्योगं मही काम यते वक्रं ॥ नीलोत्पल दलेष
 घ्वरनश्चा रुसं रावाः ॥ श्यामकोशे य संवीताः पुन तां नश्च काद वाः ॥ तथा ॥ दुर्भा वित पि हो ना ग्यं प्रायः प्रकुरुते

प्रीतिः॥मानुर्मनोहरंत्यवदौलीलित्योकिभिर्विलासत्यादि॥पथ्यायुजोऽ॥ ॥चतुर्थ्यादिति वर्तते॥यत्र वक्त्रे युजः पाद
स्य चतुर्थ्यादक्षरा इध्वं जकारः प्रच्युज्यते॥तद्वक्तुं पथ्यानाम॥यस्याववादः॥अत्रोदाहरणं॥नित्येनीति निवत्सुराहोरा
हं न सीदति॥न हि पथ्याशिनः कार्ये जायंते वाधि देवनां॥ ॥विपरीतैकीयं॥उक्तलक्षणाद्विपरीतलक्षणा एकीयमते पथ्या
भवति॥तत्रोदाहरणं॥भर्तुराज्ञानुवर्तिनीया स्त्री स्या सा हिरा लक्ष्मीः॥स्य भुत्वा भिमानिनी विपरीता त्याग्या॥च यत्नायु
जो नू॥अयुक्ता दस्य यदा चतुर्थ्या इध्वं नकारो भवति॥युक्ता देयः एवावतिष्ठते॥तदा च यत्ना नाम सानुष्ठुप॥अत्रोदाहरणं
क्षीयमाणा ग्रहदशनावत्ते निर्मातेनासाया॥कल्पकावाक्य च यत्ना लभते धूर्तसौभाग्यं॥ ॥विपुलायुलः सप्तमः॥अ
धिकारोयं॥यचतुर्थ्यादित्यनेन सर्वत्रयकारे प्राप्ते यदा युक्ता दे सप्तमो वतोलघुर्भवति तदा विपुलानाम॥पथ्यालक्ष
णांत भूते त्वात्पुनरुक्ते मेतत्॥सैवं॥विपुलावगच्छेदानीमारभ्य माता त्वात्तद्विनोपपन्नैः॥युक्ता दे न सप्तमे न लघुना अ
पर्यमेव वक्ति॥भवितव्यम्॥प्रथमतः ती यद्येतावतानयकारस्याऽववादः॥तथा च वक्ष्यति॥पथ्यायां तुलकार एवाऽ
वतिष्ठते॥सर्वतः सेतवस्या॥सेतवाचार्यस्य मतेन युक्ता दे अयुक्ता देव सप्तमोलकार एव कर्तव्यः॥तत्रोदाहरणं॥सेत

वेनपथार्थवतीर्त्वा दशरथात्मजः रक्षक्षयुद्धरीपुनः प्रतिज्ञां स्वेन बाहुना ॥ भौ भौ च ॥ सर्वतः सेतवस्येति निवृत्तं ॥
 यपलायुजो नित्यस्मादयुगं हया मनुवर्तते ॥ विपुलायुगलः सप्रमरति सर्वमनुवर्तनीयं ॥ अयुक्ता देयदावतुर्था दक्ष
 राभ्यु रक्षतो यकारं वा वित्वा भकारं रेफं नकारं तकारः विकल्पेन भवंति तदा सौ विपुलानाम् ॥ तत्र भकारे ता विपुलोदा
 हरतां ॥ इयं सुखेयं इमुरवी क्षित्त्योऽस्मावमानिनी ॥ इंदीवराक्षी हृदयं दंदहीति तथा मिमे ॥ अयुज रतिजातिपक्षे द
 योरपि पादयोर्ग्रहणां ॥ व्यक्तिपक्षे पुनरेकस्य ॥ एकपक्षे पुनः प्रथमस्य तृतीयस्य वा तथा वमस्तु कवीनां प्रयोगः ॥ व
 टे वटे वैश्रवणाश्च त्वरे वत्तरे शिवः ॥ पर्वते पर्वते रामः सर्वगतो ब्रह्मार्दनः ॥ देवः स जयति श्रीमान्दं दधारो मही
 पतिः ॥ यस्य प्रसादाद्भुवनं शाश्वतं यथितिष्ठति ॥ २ ॥ उपस्थितं प्राञ्जलिना विनीतेन गतमना ॥ नारायणं सौमिसद
 भक्तानां भयनासनं ॥ इत्यादि ॥ इदानीं रेफविपुलोदाहरतां ॥ लक्ष्मीपतिं लोकनाथं रथांगधरमीश्वरं ॥ अजेयं
 शाङ्गपाणिप्रतामामिब्रवीत्तनुं ॥ व्यक्तिपक्षे प्रथमे पादे ॥ महाकविकालिदासं वंदे वाग्देवतां गुरुं ॥ यज्ञाने विश्वमाभा
 तिदप्यतो प्रतिविंबवत् ॥ तृतीये पादे ॥ कामिनीमिः सहस्रपतिः कल्लेनामनरोचते ॥ यदि नृपाश्चा रवीन्दीवंचलं ह

नमोपादमेवैकतः पठेत् ॥ एकत इति त्र्यसौ ये संवमी ॥ तृतीयस्य सौरभकेर्नोभौ ॥ तृतीयस्येति प्रहृता तस्या उ
क्तताया एवात्रेयः तादास्यं ते ॥ तृतीयपादे नुचिद्वैयः ॥ तृतीयपादे रे दूजकारभकारगकारे देशाक्षराणि भवन्ति त
सौरभकं नामा तत्रोदाहरतां ॥ विनिवारितेन यनेन नदविकिमिसाग्रतो भवात् ॥ सतदेव तव सौरभकं यदुदीर
तार्थमपि नाबबुध्यसे ॥ ॥ ललितं नौ सौ ॥ तस्या रेवो कृतायाः तृतीयपादस्य नेयदानौ सौ भवतस्तनाललितं नाम
यत् ॥ तत्रोदाहरतां ॥ सततं प्रियं वदमहं नममलहृदयंगुणांतरं ॥ सुललितमतिकमनीयतनुं पुरुषं तत्रंति न
तुजातुयोपिनः ॥ उपछितप्रवृत्तं पृथगाद्यं सौ भौ गौ लौ नौ नौ ॥ यत्र प्रथमे पादे नकारसकारजकार
मकाराः गकारौ च भवतः ॥ द्वितीये सकारनकारजकारे फागकारश्च ॥ तृतीये नकारौ सकारश्च ॥ चतुर्थे त्रयो नका
रा नकारपकारौ च ॥ तदुपछितप्रवृत्तं नाम वृत्तं भवति ॥ तत्रोदाहरतां ॥ रामा कामस्वलुरि कामगायतवे श्रीह
रदं हरति ययो धरावनम्रा ॥ रयमतिशय सुभगा बहुविधनिधुवनकुशलाललिती गी ॥ पृथगाद्यमिति उक्तं
मेव ॥ पठेदित्यनुवृत्तिशंका निरासार्थं ॥ अत्र तृतीयपादव्यवहारासुकारस्य विभज्य पाठलिङ्गात् ॥ ॥ वैदमानं नौ सौ

सो ॥ तत्तीयपादस्येतिवर्तते ॥ तस्मिन्नुपस्थितप्रचुपिते तृतीयस्य पादस्थाने यदानकारौ ॥ सकारनकारौ शुभनका
 रसकारौ न भवतस्तदावर्द्धमानं नाम वर्तते भवति ॥ तत्रोदाहरणं ॥ विबोष्ठी कविनो प्रतस्वनावनतांगी हरिणी शि
 रुनयनानितं वगुर्वी ॥ मदकलकल्लिगमनापरिणातशशिवदनाजनयति मनसि मुदं मदीराक्षी ॥ शुद्धवि
 रसमभतञ्जः ॥ तस्मिन्नेवोपस्थितप्रचुपिते यदा तृतीयस्य पादस्य स्थाने तकारजकाररेफा भवन्ति तदा
 शुद्धविरासमभं नाम वर्तते भवति ॥ तत्रोदाहरणं ॥ कन्येयंकनकोङ्गलामनोहरमूर्तिः ॥ शशिनिर्मलवदनाविशा
 लनेत्रा ॥ पीनोरनितं वशालिनी ॥ मुखयति हृदयमनिशयत रत्नानां ॥ उपस्थितप्रचुपितादीनामस्मिन्नेव शयितुं
 न शक्यते संस्तुतिनोक्ता ॥ ॥ अर्द्ध ॥ पूर्वमुक्ताववा रं दास्युक्ता निरदांनी नियमेनोच्यते ॥ अर्द्ध इत्यधिकारो यम
 ध्यायपरि समाप्तेः ॥ यदितज्जु मरुक्रमिषामोर्द्ध इत्येतद्वेदितव्यं ॥ उपनित्रकं ॥ सौल्लो गभौ भौ ग ॥ यस्य प्रथ
 मे पादे सकारास्त्रयो लकारा गकारो वकारो मतादितोये भकारास्त्रयो गकारो न भवतस्तदुपनित्रकं नाम वर्तते ॥ अ
 र्द्धशब्दस्य सप्तमि भागवदनः त्वाद्वितीयमप्यर्द्धं तादृशमेव ॥ तत्रोदाहरणं ॥ उपनित्रकमत्र विराजते चूत

वनं कुसुमैर्विकसद्भिः॥ यद्यपि विपुलमनारंभं न केहि निरुद्धं तत्र॥ ॥ इतमध्यामौ भोगः स्वर्गो भोगः॥
यस्य प्रथमे पादे त्रयो भ कारागकारौ न॥ द्वितीये भ कारागकारौ न॥ त्रयो भ कारागकारौ न॥ नवतस्तु इतमध्यामौ भोगः स्वर्गो भोगः॥
वति॥ त्रयो भ कारागकारौ न॥ त्रयो भ कारागकारौ न॥ त्रयो भ कारागकारौ न॥ त्रयो भ कारागकारौ न॥ त्रयो भ कारागकारौ न॥
दुधनवानपि दुःखमुपैति॥ नातिशयत्वरितानव नृद्धी नृपतिगतिः कथिता इतमध्या॥ विगवती सौ सौ भोगो भोगः॥
यस्य प्रथमे पादे त्रयो भ कारागकारौ न॥ द्वितीये भ कारागकारौ न॥ त्रयो भ कारागकारौ न॥ त्रयो भ कारागकारौ न॥ त्रयो भ कारागकारौ न॥
नवमुजन राधि यसेनां वेगवती सहते समरेषु॥ प्रलयो विमिवा मिमुखी तां कः सकल क्षिति रत्निवहेषु॥ भद्रवि
राज्ञो गौ गौ गौ गौ॥ यस्य प्रथमे पादे न कारागकारौ न॥ द्वितीये भ कारागकारौ न॥ त्रयो भ कारागकारौ न॥ त्रयो भ कारागकारौ न॥ त्रयो भ कारागकारौ न॥
तस्तु द्विजं भद्राग्नानाम॥ तत्रोदाहरतां॥ यत्पादतले च कालि चक्रं हस्तवाकुलिशं संरोरुहं वा॥ राजा जगदेक वक्त्र
वती पादं स विराट् मयूतः सौ॥ अत्योपहंसकांतः पानित्वे विविगव संज्ञार्थमर्द्धसमाधिकारेण पाठः॥
केतुमती जौ गौ गौ गौ॥ यस्य प्रथमे पादे भ कारागकारौ न॥ द्वितीये भ कारागकारौ न॥ त्रयो भ कारागकारौ न॥ त्रयो भ कारागकारौ न॥ त्रयो भ कारागकारौ न॥

गकारो व भवतस्तु केतुमतीनामवतं भवति ॥ तत्रोदाहरणं ॥ ॥ कतभूरिभूमिपतिविहं युद्धसहस्रं यत्
 क्षी ॥ सहतेन कोपि व सुधा यां केतुमती नरे इत वसेना ॥ आख्या नि की तो जोग्न तो जोग् ॥ यस्य प्रथम पादे तका
 रोजकारो गकारो च भवतः ॥ द्वितीये जकार तकारो जकार गकार गकाराश्च भवन्ति तच्च नामाख्या नि की नामा ॥ त
 त्रोदाहरणं ॥ भंगावली मंगलगीतनादैर्जनस्या विने युद्धमादधाति ॥ आख्या नि की न स रज न म ज न म पात्रा म हो
 सवस्यामुवणे कतांती ॥ आख्या नि की वार्ता हरि को यते ॥ ॥ विपरीताख्यान की जोग्न तो जोग् ॥ यस्य प्रथमे
 पादे जकार तकारो जकारो गकारो च भवतः ॥ द्वितीये तकारो जकारो गकारो च भवतस्तद्वत् विपरीताख्यान की ना
 म ॥ तत्रोदाहरणं ॥ अलंतवाली कवयो निरेभिः स्वां प्रिये सा ध्वय कार्य म न न ॥ कथकया वती न को तु कं स्या दा
 व्या नि की वे दि गरी त रुतिः ॥ र ॥ न यो अय म न नो यजा त्यंतर्गत भ्यो पि विशेष संज्ञार्थ म ई स मा धि कारे पाठः ॥
 हरितकृतस्यो ह्योग् ॥ भौ भौ यस्य प्रथमे पादे सकारास्त्रयः ॥ लकार गकारो च द्वितीये नकार भकारो भकार ॥ ५
 रे फो व भवतस्तद्वत् हरितकृत नामा ॥ तत्रोदाहरणं ॥ न व मुं न रा धिपति दिषं भय विवर्जित केतु लघीय

सां॥ रताभूमिपराश्रम्यवर्त्मनांभवतिगीघ्रगतिहरिताम्रता॥ ॥ अपरवर्त्मनोर्लोङ्गो जौ॥ यस्यप्रथमेपादेनका
रौरेफलकासाकाराश्च॥ द्वितीयेनकारजकारौजकाररेफौवभवतस्तद्वक्रमपरवर्त्मनाम॥ तत्रोदाहरतां॥ एकदपि
कपतोत्तवक्ष्यमानरवरपरपतियस्तवाननं॥ तपुनरपरवर्त्मनीक्षतेसुहिसुखितोर्धजनस्तथाविधः॥ अस्यैवताली
यांतर्गतत्वेपिविशेषसंज्ञार्थमिहोक्तमन्यासः॥ ॥ पुष्पिताग्रानोयो जौ जौग॥ यस्यप्रथमेपादेनकारौरेक्यकारौवभव
तः॥ द्वितीयेनकारजकारौजकाररेफौगकारश्चभवतितद्वत्पुष्पिताग्रानाम॥ तत्रोदाहरतां॥ समस्तितदशनामगा
यताकीलितसुभाप्रियवादिनीविदग्धा॥ अथहरतिनृणांमनांसिरामानुमरकुलानिलतेवपुष्पिताग्रा॥ इय
मय्यौपकुंदसकांतभूता॥ विशेषसंज्ञाज्ञापनार्थमत्रोच्यते॥ यवमतीर्जैर्जैर्जौ जौग॥ यस्यप्रथमेपादेरेफजकारौ
भूयोपिरेफजकारौभवतः॥ द्वितीयेजकाररेफौभूयोपिजकाररेफौगकारश्चभवति॥ तद्वत्तयवमतीर्जौनाम॥ अ
त्रसंप्रदायात्यादव्यवहृता॥ तत्रोदा॥ यमकंतुकोमलेकरेविभातिप्रदास्यलोकुनंपदेवभातियस्याः॥ स्थायवाचिता
भवेद्धनाधिकान्समस्तबंधुपूजिताप्रियावपत्युः॥ यवाचितायवमतीत्यर्थः॥ ॥ शिषेकान्नत्रिंशदेकत्रिंशदंतग

यस्य प्रथमे पादे एकोनविंशदक्षराणि द्वितीये वरकविंशदत्त॥ द्वयो रपि पादयो रंते प्रत्येकं गकारस्तद्वत्त शिखरा
म॥ अर्धाद्विकारा द्वितीयमप्यर्धतादृशमेव॥ अन्ते तु विनियमार्थमेतत्॥ अन्ते एव गुरुर्नान्यत्र॥ तेनायुक्तादेः ३५
विंशतिलघवोन्ते गुरुश्चैकः॥ युक्तादेः त्रिंशत्त्रयवो गुरुश्चांते भवन्ति॥ तत्रोदा॥ अभिनववकुलकुसुमघनपरि
मलमिलदलिसुखहरितहरिभनिमधौ सहवरमलयपवनरयतरलितसरसिजरजसिनरतिप्रायविततेवि
कसितविविधकुसुमसुलभसुरभिशरमदननिहतसकलजनेज्जलयनिममहदयमविरतमिहसुतनुतववि
रहदहनविषमशिखा॥ ग्वनामहत्यायुजीति॥ इयमेव शिखापूर्वोक्तिमहति बहुधरे पादे अयुजिसतिपा रिशेषा
देतस्मिंश्च अयुजिसतिव जानामभवति॥ अयमर्थः॥ एकविंशदक्षरो विषमः पादः कर्तव्यः॥ एकानविंशदक्षर
असमः पादः॥ शेष यथा प्राप्तमेव॥ तत्रोदा॥ अपगतघनविशददशदिशि हजजनदशिपरिताजकपाकपिल
कमलेषंप्रविकसदहिनकुसुमभवपरिमलसुरभितमरनिशरदिसमये॥ शशि शिमहसि विवतसरसि
रुहिमुदितमधुलिहिविमलितधरति तले किमपरमिहकममसुखि सुखमनुभवति॥ ममहदयकमलम

धुना ॥ अर्द्धसप्ततन्नाधिकारो निवृत्तः ॥ ॥ इति हलायुधकृते हं दो भाष्ये पंचमोऽध्यायः ॥ ॥ यतिविच्छेदः ॥ वि
च्छिद्यते विरम्यते पादपादोऽस्मिन्निति विच्छेदो विश्रामस्तु न ॥ स च यतिरित्युच्यते ॥ न च त्रशास्त्रे यतिशब्देन व्यव
हारादर्शनाच्चिरार्थकं संज्ञाकरतां ॥ नैष दोषः ॥ यतिरित्यन्तादिराचार्यपारंपरीगता संज्ञेयंतनुमध्यादिवत् ॥ ते
स्य शिष्याव्युत्पत्त्यर्थमर्थक्यनं यतिविच्छेद इति ॥ अतिलोकशाल्वांतरेषु यतिसंज्ञाया व्यवहारः ॥ अपि च
अथ यतिरित्यधिकार आसप्तमाध्यायपरिसमाप्तेः ॥ ॥ समुद्रेन्द्रियरसादिनिर्दिशेषूपतिष्ठते ॥ समुद्रादिश
ब्दाः साक्षात्तत्वायतिरित्यनेन संबध्यन्ते ॥ यतिशब्दस्याधिकरताव्युत्पत्त्या समुद्रापवर्तिनेषु क्षरेषु यतिः कर्त
व्येत्ययमर्थः सिध्यति ॥ तत्रैषा यत्युपदेशोपनिषद्भवति ॥ यतिः सर्वत्र पादांतेऽप्येका कर्तुं विशेषतः ॥ समुद्रादि
पदांतेव वा नोक्तविभक्तिके ॥ ॥ कविर्नृपदमधोपि समुद्रादौ यतिर्भवेत् ॥ यदि पूर्वापरौ भागौ न स्याता
मेकवर्गिकौ ॥ ॥ पूर्वोक्तवम्परः संधौ कविदेकपदादिवत् ॥ इदम्यो यतिविंतायां यतादेशः परादिवत् ॥ ३ ॥ नि
त्यं प्राक्यदसंबन्धाः प्रादयः प्राक्यदांतवत् ॥ परेतामित्यसंबन्धाः प्रादयश्च परादिवत् ॥ ४ ॥ यतिः सर्वत्र पादांत

न्यस्योदाहरतां॥ विशुद्धज्ञानदेहायेत्यादि॥ तस्यैव प्रत्युदाहरतां॥ नमस्तस्मै महादेवाय त्राशांकाईधारितो
नमः॥ श्लोकाईतु विशेषत इत्यत्र संधि कार्य भावः सृष्टि विभक्तिकत्वाच्च विशेषः॥ तत्र दा०॥ नमस्यामि स
दाइतमिंधनीकृतमन्त्रयं॥ इत्यराख्यं परं ज्योतिरज्ञानतिमिरायहं॥ अत्रेश्वरमित्यस्य पूर्वमकारे तासं यो
गोनकार्यः॥ समासे प्रत्युदाहरतां॥ सुरासुरशिरोरत्नस्फुरत्किरणामंजरी॥ पिंजरीकृतयादाबुद्धद्वंद्वं दाम
हेशिव॥ समुद्रादिपदांते च व्यक्तविभक्तिके॥ तत्रेश्वरमीताविभक्त्यंतं व्यक्तविभक्तिकं॥ तत्रोभयो रुदाहरतां॥
यक्षश्चैत्रेजनकतनयाख्यानपुण्योदकेषु इत्यादिव्यक्ताव्यक्तविभक्तिकरुति यातिः सर्वत्र पादांतरत्यनेन सं
वध्यते॥ तत्रोदा०॥ विशीकृतजगत्कालं कंठे कालं नमाम्यहं॥ आदिनंदाकलाशेषशशिलेखसीषामभिमतिः॥ अ
पिब॥ नमस्तस्मै शिरश्चुं विरुद्धवासरवारवे॥ त्रैलोक्यानगरां रभमुल्लसं भाषशानवे॥ केचित्तु यदमघोचितं
मुद्रादौ यतिर्भवति॥ यदि पूर्वोक्तं भागौ न स्यातां मेकवर्णको॥ तत्रोदाह०॥ पर्याप्तं न प्रचामी करकटकतटे स्थि
यशीतेतरांशो इत्यादि॥ तथा॥ कृजको यद्विकोलाहलमुखरभुवः प्रांतकांतं वेदश इत्यादि॥ तथा॥ हासो हस्ता

प्रसंवाहनमपितुल्लितादिंदुसारद्विषोसौरत्यादि॥वैरंवाततथोच्चारितवतुरगिरामाननानां वतुलामित्या
दि॥स्वदेवानोयमाहादयतित्रमहिषंपक्षपातोपयत्न इत्यादि॥समुद्रादावितिकि॥पदमधोयतिःपादांतेमा
त्रत॥तयथा॥प्रणमतभवबंधुकेशनाशायनाशयतावरतासरोजद्वंद्वमानंदहेतुस्मित्यादि॥पूर्वोत्तरभाग
योरेकाक्षरत्वेतुषदमधोयतिर्नदुष्यति॥तत्रोदाह॥एतस्यागुंडसुरमिदममलंगाहतेवद्वकथासिद्धिः॥
एतस्याराजतिमुखमिदं पूर्णार्थद्वयप्रकाशमित्यादि॥सुरासुरशिरौनिघृष्टवदुत्तारविंदःशिवइत्यादि॥पूर्वो
तवश्चरःसंवौकृष्टिदेवपरादिवत्॥अस्मार्थः॥योयंपूर्वपरयोरेकादेशःस्वरसंधौविधिीयतेसकृच्चित्पूर्वस्यांतवज्ञवति
कवित्यरणादिवत्॥तत्रात्रयातिनेःस्मरतां॥अंतादिवच्चेति॥तत्रपूर्वतवज्ञावेउदाहरतां॥स्यादल्लोपगनयमुना
संगमेवाभिरामा॥जंभादातीवकुंभोद्भवमिवदधतेइत्यादि॥तथा॥दिक्कालाद्यनवविज्ञानंतविमात्रमूर्तय॥स्वानु
भूतौकमानायनमःशान्तायनेजसेइत्यादि॥परादिवज्ञावेउदाहरतां॥लंघाविंध्यादिबुध्यानि कषतिमहिषस्याहि
तोस्तंप्रयास्यन्निति॥शूलंशूलंतुगाटप्रहरहृषीकेशकशोपिवक्रश्चक्रैणाकारिकिनइत्यादि॥अत्रहिस्वररूपस्य

परादिज्ञावेद्यंजनमपिभक्तत्वात्तदादिबद्धवते॥यदिपूर्वापरौभागोनस्यातावेकवर्गीकावित्यंतादिवद्भावविधा
वपिसंवध्यतेतेन॥अस्यावक्रावृम।वजितपूर्णाद्विशोर्भविभातीत्येवंविधायतिर्भवति॥यत्तादेशःपरादिव
दित्यस्यादाहरणं॥विततजतुतुरवारओदशुभ्रांशुपूर्णास्वविरलपदमालारयामलामुल्लिखंतइत्यादि॥नित्यं
कदसंवधाःश्चादयःप्राकृपदोतेवत्॥तेभ्यःपूर्वायतिर्नकर्त्तव्येत्यर्थः॥तत्रोदा॥स्वादुखं सुलिलमपेत्रप्रीत्ये
कस्यनस्यादित्यादि॥नित्यंप्राकृदसंवधारति किं॥अन्येषांपूर्वपदांतवद्भावोमाभूत्॥तद्यथा॥मंदायंतेनखत्तु
मुहदामभ्युपेतार्थकत्वादि॥यरेतानित्यसंवधाःप्रादयश्चपरादिवत्॥तिस्रःपरायतिर्भवतीत्यर्थः॥तत्रोदा॥
दुर्जतेप्रक्षिपतिहृदयेदुःसहस्रदियोगइत्यादि॥परेतानित्यसंवधारति किं॥कर्मप्रववर्न॥यभ्यःपरायतिर्यथा
स्यादिति॥तत्रो॥प्रियंप्रतिस्युइत्यादेमंदायंतेनखत्त्विति॥अप्येतिवहुविधानिभवन्तिमहतामपीत्यादि॥
इयंतुयादीनांप्रादीनांखेकाक्षराणांकायादोतेयतावतादिवद्भावइत्यने॥अत्येकाक्षराणांपादमध्ययनो
तत्रहियदमप्यपिजासीकदादिष्वेवतेनरभ्यनतातत्वात्॥तत्रयादीनामुदाहरणं॥प्रत्यादेशादपिरमभुनोवि

स्मितध्रुविलासमित्यादि॥ प्रादीनामुदाहरणं॥ हराशेदप्रमोदं हसितमिवयरिरन्यएमाशामुखीमिरि
त्यादि॥ नेपर्यंतोस्तिवत्तानां प्रसारणात्तानाविधौ॥ पूर्वाचार्यकृतं वृत्तं विदुर्किंविदिदोवेते॥ तत्रगायत्रेकृतं
भवति॥ तत्रोदाहरणं॥ भव्यात्रिषुनीवाकन्यात॥ ॥ तनुमध्यात्तौ॥ यस्यपादेनकारयकारौ भवतस्तत्रतनु
मध्यानामवृत्तंनुमध्या॥ ॥ श्रीरामोस्तनगुर्वीभुमीयतिभोग्या॥ अत्रपादांतविशेषेणविश्रामःकर्तव्य इ
त्यर्थः॥ उल्लिखि॥ कुमारललितासौग॥ यस्यपादेनकारसकारौगकारश्चभवतित-कुमारललितानाम॥ तत्रो
दा॥ यदिस्वरतिभूमौविभातितिलकांकः॥ कुमारललितासौकुलान्यदतिनारी॥ अत्रकेचिद्वाभ्यांयंव
मिश्रयतिमिहंति॥ तत्रोदाहरणं॥ इदंवदनयग्रंप्रियेतवविनाति॥ इहवृजतिमुग्धेमनोभमर
तांमे॥ अनुष्टुभिः॥ ॥ मानवकाकीडितकंभौलो॥ यस्यपादेनकारतकारौलकारगकारौवभ
वतस्तद्वत्तमागवकाकीडितकंनामा॥ तत्रोदाहरणं॥ मानवकाकीडितकयःकुरुतेवृद्धयः॥ हास
मसौयातिज्ञनेभिस्तुतिवस्त्रीवपलः॥ अत्रवतुर्भिश्च। तुर्भिश्चयतिरित्याश्रायन॥ ॥

वित्रयदानोगो॥यस्य पादे भकारो गकारौ भवतस्तत्रित्रयदानाम॥तत्रोदाहरणं॥यस्य मुखे प्रिया वा
लीचेतसि सङ्गनताय॥वित्रयदापि वलक्ष्मीस्तं पुरुषं न जहति॥अत्र पादां वेयतिः॥॥विष्णुमाला
मोगो॥यस्य पादे मकारो गकारौ भवतस्तत्रिष्णुमाला नाम वृत्तं॥तत्रोदाह॥विष्णुमालालोकाभोगान्मुक्ता
मुक्ता यत्वे कुर्यात्॥ध्यानोत्पन्नं निःसामान्यं सौख्यं नीत्तं यथाकांक्षेत्॥बलुर्भिश्चतुर्भिर्यतिरित्याम्नायः॥
रहत्यां॥भुजगं शिशुभृतानौ म॥यस्य पादे नकारो मकारश्च भवतितद्भुजगं शिशुभृगानामवृत्तं॥तत्रोदा॥श्य
मधिकतरं रस्याविकवकुवलयश्यामा॥रमयति हृदयं यतां भुजं शिशुश्रुतानां शी॥वक्त्रं गतिरित्यर्थः शि
शुशिवस्य सार्द्धं कत्वात्॥अन्यैरप्यत्र॥अभ्यस्यता तस्मात् गतिवक्त्रं मोगान्मुक्ताः॥फणिशिशोर्भव
तापराधाः॥सप्रमिदोभ्यां यतिरित्याम्नायः॥॥हलमुखी नैस्॥॥यस्य पादे रेफ नकारसकारा भव
न्ति हलमुखी नाम तद्वृत्तं॥तत्रोदाहरणं॥गां ड्यो रतिशयकशं यन्मुखं प्रकटदर्शने॥आयतं कलहनि
रतं ताल्त्रियं त्यज हरमुखी त्रिभिः वृद्धिभिर्यतिरित्याम्नायः॥॥पैको॥शुद्ध विराट् सैको॥॥

यस्य पादे मकार सकार जकार गकारा भवन्ति तद्वत्तं शुद्ध विराणा ॥ तत्रोदा ॥ विश्वं निष्ठुति कुक्षि
कोटरे वक्त्रे यस्य सखती सदा ॥ अस्मद्द्वि वितामहे गुरवः सा शुद्ध विराट् पुनातु वः ॥ अत्र पादांते य
तिः ॥ ॥ पतावो नो यो ॥ यस्य पादे मकार नकार यकार गकारा भवन्ति ॥ तद्वत्तं पतावो नाम भवति ॥
तत्रोदा ॥ मीमांसारसुममन्तं पोत्वा शास्त्रोति यदुदिति वाभाति ॥ एवं संसृष्टं सुदि विदुषां मध्ये जन्त्या मो
जटा पाण्डुवं धरत्यात ॥ अत्र पंचभि र्यति रित्या म्नायः ॥ ॥ रुक्मवती नो लो ॥ ॥ यस्य पादे मकार म
कार सकार गकारा भवन्ति तत्र रुक्मवती नाम ॥ तत्रोदा हरताम ॥ पादतले पैमोदर गौरे राजतिय स्यात्र
र्धगरेखा ॥ सा भवति स्त्री लक्षता युक्ता कारुक्मवती लो नाम भवती य ॥ पादांते वयति ॥ ॥ मयु
रसारिणी त्रैगी ॥ ॥ यस्य पादे रेफ जकारौ रेफ गकारौ भवन्तस्तत्र मयुरसारिणी नाम ॥ तत्रोदा ॥
यावेतां तरात्पुंयेति रंतुं याभुजंगभोगभुक्तिर्विज्ञायादु तं प्रयाति संवेत्तां सांतां मयुरसारिणी विजत्या
त ॥ अत्र पादांते यतिः ॥ ॥ मन्त्राज्ञो मो यस्य पादे मकार मकार सकार गकारा भवन्ति तन्मन्त्रा नाम वत्तं ॥

तत्रोदा. ॥ खैरो लोकेः श्रुतिपुत्रे ये वीत जी जसुर त विशेषैः ॥ कासागारे कृतसुर ज्ञान मन्त्रानां शरीर मय नि
वेतः ॥ चतुर्भिः वडि श्रुयति रित्या म्नायः ॥ ॥ उपस्थिता त जी जौ ॥ यस्य पादे तकार जकारौ जकार मकारौ च
भवतस्तद्वत्तु पृष्ठे ता नाम ॥ तत्रोदाहरणं ॥ रुषा जगदेक मना हत कन्या कनके जाल की विस्तिः ॥ लक्ष्मी
रिव दान वस्तु दत्तं तपु लोके न रनाथ सुपत्निता ॥ श्रवणा म्ना मष्टा नि श्रुयति रित्या म्नायः ॥ त्रिषु भिः ॥ ईश्वर ज्ञा
नौ जौ ॥ ॥ यस्य पादे तकारौ जकार मकारौ गकारश्च भवति ॥ तद्वत्तु मिंद्व ज्ञाना ॥ तत्रोदाहरणं ॥ यस्या विष हस
प्रमम सरं स्यात्स्व सु जंघेन वसं वत दत्त ॥ गत्या विलकी कृत हंस को ना ॥ इति त्रुते कं वी द्वाः ॥ उपेन्द्र व
जौ जौ जौ ॥ ॥ यस्य पादे जकार तकारौ जकार गकारौ गकारश्च तद्वत्तु मयं ॥ तत्रोदाहरणं ॥ ॥
भवत्तु त्वाः कुंद दल श्रियो येन मं तिल दली लन से वने पि ॥ इयेंद्र व जौ जौ ॥ ॥ कं छंग ना से दिषु पादना ॥ ३०
यां ॥ अत्र पादुके यति ॥ ॥ आद्यं ता रुपा ज्ञात यः ॥ आद्यं ता ॥ ॥ इति त्रुते कं वी द्वाः ॥ ॥
वाह ॥ तौ यदा विक लो न यथेहं भवतु लो य जात यः ॥ अस्तार व ॥ ॥ इति त्रुते कं वी द्वाः ॥ ॥
॥ ॥ इति त्रुते कं वी द्वाः ॥ ॥

रणां॥ अत्रे॥ पत्रातिर्विविधाविदग्धैः संयोज्यते तदा बहुरकारकाले॥ तः प्रयत्नः प्रथमं विधेयान्ते येन पुरत्रय
 शिखरायां॥ एवमन्यान्पुनराहाराणि कुमारसंभवादिका बोधु इष्टानि॥ समुद्रतः प्रस्तावे विप्रसंगादुप
 ज्ञातीनां उच्यन्ते सोलापवार्थः॥ केचिदिदं तंत्रं न्यायोपलक्षणापलक्ष्यावक्षते तेन वंशस्तोत्रेणैव शापादयोर
 पिसंकरादुपजातयो भवन्ति॥ तथा शालिनीवातो मीवा दयो दयेषामपि सत्यनेदानां प्रयोगानुसारेणोपजा
 तयो इष्टया॥ ॥ दोधकं भौ नौ ग॥ यस्य पादे भकारास्त्रयोगकारौ वभवन्ते ते दोधकं नाम॥ तत्रोदाहरणं
 दोधकमर्थनिरोधकमुग्रश्रीचपलं पुच्छिकातरविभं॥ स्वार्थपरं मतिहीनममात्यं मुं वतियो नयतिः सुसु
 खी स्यात्॥ अत्र पादांते यतिः॥ ॥ शालिनीमौलौ गसमुद्रद्वयः॥ यस्य पादे मकारतकारौ तकारमका
 रौ गकारश्च भवन्ति तच्छालिनामवत्तं॥ चतुर्षु सप्तसु यतिः॥ तत्रोदाहरणं॥ शस्त्रास्यामास्त्रिधवक्राय
 तासीपीनसौतीदक्षिणावर्त्तनाभिः॥ मध्ये क्षामापीवरोरुस्त्रनायाश्लोघ्या भर्तुः शालिनीकामिनीसा॥
 ॥ वातो मीमौ नौ गवतुः सराः यस्य पादे मकारभकारतकारगकारगकाराश्च भवन्ति॥ तद्वत्तं वातो मीनामभं

नत्रोदाहरणं॥ यात्पु संकस्य दि प्राप्य विधया अस्या च यलाश्चित्रवर्तिः॥ यादा विनास्य पशदाया
सात्पात्या सात्प्रीडुतवातेमीति॥ स्त्रियां रुदि कारादहि नंतवादीय॥ अमरविलसितं नो गसह
क्रययः॥ यस्य पादे भकार भकार नकार लकार गकारा भवन्ति तद्धमरविलसितं नाम तत्रोदाहरणं॥ नतेवर्क
वलदलिकवितं किं वापमं अमरविलसितं॥ इत्येवं देजनयति मनसि भ्रांतिं कांते परिसरसि सैव यतिः॥
रयो इतानौ लो ग॥ यस्य पादे रेफ नकारौ रेफ लकारौ गकार अभवति॥ तद्धमरयो इतानामा तत्रोदा॥ या क
शेति विविधैर्विदेः समंसगतिं परगं रता वया॥ ज्ञानयत्यु नयतेपि बाधवान्॥ मार्गधूलिरिव सारयो इता
अत्रपादांतेयतिः॥ ॥ स्वागतानौ नौ गयस्य पादे रेफ नकार भकार गकारा भवन्तस्तद्धमरं स्वागतानामा त
त्रोदाहरणं॥ आह वंप्र विशतो यदि राहुः पृष्ठनश्चुरति वाहु रयेनः॥ प्राप्ता इति रपियस्य शरीरे स्वागता भव
नितस्य जय श्रीः॥ अत्रपादांतेयतिः॥ ॥ वंतानौ लो ग॥ यस्य पादे नकारौ सकार गकारौ गकारा भवन्ति
तद्धमरं वंतानामा॥ अत्रमंडकपूतिन्यायेन समुद्रकृषय इति शब्दवर्तते॥ तेन चतुर्विधः सप्तमि च यतिः॥ तत्रो

[illegible]

कंबुग्रीवः स्निग्धशरीरस्तनुलोमा मुंकेराज्ये मत्तमयूराकृतिनेत्रः ॥ शङ्कर्यः ॥ असंवाधानो भोगवि
 दियन्त्रको ॥ यस्य पादे मकारनकारनकारसकारः गकारो बभूव तस्तद्वत्तमसंवाधानाम् ॥ पंचनिर्नविमि
 श्रयतिः ॥ तत्रोदाहरणं ॥ भक्तादुर्गातिद्रुमं वनमधिलं हि त्राह त्वा तस्यै नं करितुरगवलं कृत्वा येना
 संनाधाक्षितिरजनिमिषे क्षाणां सर्वैर्वीनायः ॥ सजयति नृपतिर्भुजः ॥ अथ राजितानो सौलोस्व
 रः सपयः ॥ यस्य पाद नकारो रेफ सकारो लकार गकारो बभूव तस्तद्वत्तमपराजितानाम् ॥ सप्रभि
 : सप्रभिश्च यतिः ॥ तत्रोदा ॥ फणोपतिवलयं नय मुकुटो ज्वलं मनसि जमघनं विशुलविभुषितं ॥
 स्मरसि यदि सुरेशिवं शशि शोखरं भवति तव तनुर्जगत्पराजिता ॥ ॥ प्रहरण कलितानो भौलो
 य ॥ यस्य पादे नकारो भकार नकार लकार गकाराश्च भवंति तत्प्रहरण कलितानाम् ॥ तत्रोदाहरणं ॥ ३४
 कारासुर्वी के यतिः ॥ तत्रोदाहरणं ॥ सुरसुभिर्भुजैरयितवरणां रिपुभयव कित त्रिभुवन शरणां
 प्रणामने मद्भिषासुरवध कपिता प्रहरण कलितपशपानिदयितां ॥ ॥ वसंततिलका नौलो ॥ यस्य पा

१० तकार भवरोजकारो गकारो व भवतस्तद्वत्तं व संतं तिलका नाम तत्रोदाहरणं ॥ इड् ईष तीजन दशां सन
भारमुर्वी नीलोत्पलक निमल्लिखु वलोचनात् ॥ सिंहो च तस्मिन् विक्रमं नरो कुटिलालकां ताव संत तिल
कान् पवन्सु भासौ ॥ अत्र पादोत्पत्तिः ॥ ॥ सिंहो ननाकाश्च पश्य ॥ इयमेव व संत तिलका काश्च
पस्याव ॥ अथ मतेन सिंहो नना नामेव भवति ॥ पूर्वमेवोदाहरणं ॥ इड् ईष तीजन वस्य ॥ इयमेव व संत
तिलका सेतवस्या वार्यस्य मते इड् ईष ती नाम ॥ पूर्वमेवोदाहरणं ॥ ॥ अतिशङ्क्य ॥ ॥ वंशवर्ती नो
रोस ॥ यस्य पादेन काराश्चत्वारः सकारश्च भवति तद्वत्तं वंशवर्ती नाम ॥ तत्रोदाहरणं ॥ यदुज्जन पव
नचलितजलसहरीतरलितविहग निवय रव मुखरं ॥ विकसितकमलसुरमिशु चिसलिलं विव
रतिपथि कमनसि शरदिसरः ॥ अत्र खरेर्व सुमिश्रयति रित्या नाम्ना यः ॥ मालर्त्तुन वको वेत् ॥ एवं वं
शवर्ती मालानाम ॥ भवति ॥ अथाष्टे नवाम चवर्ती यतिः ॥ अत्रोदाहरणं ॥ नव विकसितकुवलयदलने
यने निरमयनवज्र लघ्वर मिहग मने ॥ अपनयत्तु वस्य पसरम म सुविचं पदिरति मुखमभिल

सर्वे बहुविधं ॥ ६ ॥ ॥ मतिगुणानि करोवत्स्वयः ॥ हे कवंशवर्धन मतिगुणानि करानामभवन्ति ॥ यद्यपि मः
सर्वमिच्छति ॥ तत्रोदाह ॥ कथमपि नियतमिति महति पदे ॥ न ह्यरमनुसरति न फलमनुवर्ति
अपि परयुवतिषु कुरुनटनिहितः ॥ अशान्तनवपुरिह मतिगुणानि करः ॥ ॥ मालिनी नो भो य
स्वयः ॥ यद्यपि पादेन कारो मकारय कारो यकारश्च भवन्ति ते मालिनी नाम ॥ यतिः सेव ॥ तत्रोदाहरणं ॥ अ
तिविशुद्धललाटं वीरः कपाटं सुषटितदशनौषं व्याधुतुल्यप्रकोष्ठं ॥ सुतवमशानिलेखारं लक्षणां व
रत्नमोरतिमुरमियशो निर्मालिनी वा न्युयेति ॥ ॥ अथैष भगवन्नविलसितं नौ नो नो खरनवको ॥
यद्यपि पादेन कारो मकारश्च योगकारश्च भवति ॥ तद्वत्तं अथ भगवन्नविलसितं नाम ॥ समभिर्नवमिच्छ
यतिः ॥ तत्रोदाहरणं ॥ आयतबाहुदंडं सुषटितदशनौषं ॥ पीनकटिप्रदेशमृषमगत्रविलसितं ॥ वीर ३५
सुदारसत्त्वमतिशयगुणारसिकं श्रीरतिचं वलापिनपरिहरति पुरुषं ॥ ॥ अथैष ॥ हरिती नो नो नो
गमत्तु सत्तु इच्छयः ॥ यद्यपि पादेन कारो मकारश्च कारो यकारश्च भवन्ति ॥ तद्वत्तं हरि